

Česká literatura pro děti a mládež

Před obrozením

Tomáš Štítivý ze Štítivého – 2. pol. 14. stol.

Knížky šestery o obecných věcech křesťanských

Řeči besední (dialog otce s dětmi)

- Vykládá křesťanskou věrouku a morálku

Václav Hájek z Libočan – 1541 Kronika česká

- Oblíbené čtení širokých vrstev až do konce 19. století

Jan Amos Komenský (1592-1670)

Zakladatel moderní pedagogiky

Orbis pictus – učebnice o světě, v jazyce něm. a lat., „1. obrázková kniha pro děti“

Informatorium školy mateřské – 1. spis o předškolní výchově

Národní obrození

- Počátky skutečné LPDM
- Celonárodní kulturně-uvědomovací proces, cca 70. léta 18. stol.-50. léta 19. století
- Na počátku spjata s osvícenstvím a klasicismem
- Doba reforem: Marie Terezie – 1774 Všeobecný školní řád, povinná školní docházka 6-12 let

Triviální školy – čtení, psaní, počty, katechismus

Městské školy – 2-3 třídní

Školy hlavní – 4 třídní, krajská a jiná velká města

Normální škola – je normou pro školu v celé zemi, je v hlavním městě, pro budoucí učitele

Vyšší a vysoké školy

Josef II. – 1781 – patent o zrušení nevolnictví a toleranční patent

X

Negativní: germanizace, centralismus, absolutistická vláda (policie, státní semináře, cenzura...), rušení kostelů a klášterů – kulturní ztráty

Josef Dobrovský (1753-1829)

Vrcholná postava našeho osvícenství, filolog, jazykové dílo přispělo k upevnění jazykové normy

Nevěřil v budoucnost češtiny jako kulturního jazyka, psal německy a latinsky

Zásadní význam má i jeho sledování soudobé literatury

Německo-český slovník – 2 dílný (1802,1821)

Zevrubná mluvnice jazyka českého

Dějiny české řeči a literatury

- Pro poezii doporučil sylabotónický systém

Václav Matěj Kramerius (1753-1808)

1. český novinář a nakladatel – Česká expedice

Vydával: hojné adaptace a překlady knih z němčiny, zábavná próza (rytířské, loupežnické, strašidelné příběhy), tzv. knížky lidového čtení, staré české spisy, dobrodružné příběhy, cestopisy, knihy pro děti

Družina spolupracovníků

Pro děti: jde mu o srozumitelnou, kvalitní četbu

Ezopovy básně spolu s jeho životem

Zrcadlo šlechtnosti pro mládež českou – 1805, vybrané a upravené příběhy, průpovědi, moudrost mudrců

- Bajky, přísloví, příhody...
- Pěstuje v dětech ctnosti, moudrost, lásku k národu a jazyku

Veselí a smutní příběhové nezkušených dětí

Mravové šlechetných dětí

- knihy mají mravně-výchovné tendence
- vydal Mladšího Robinsona, robinsonády

Syn: Václav Rodomil Kramerius – vydal např. Nové Ezopovy bajky, mnoho pověstí, překlady (Chaloupka strýčka Toma – Harriet Elisabeth Beecher-Stoweová)

Antonín Jaroslav Puchmajer (1769-1820)

- Vede první básnickou družinu
- Vydal 5 almanachů, žánry klasicismu (óda, epos, balada, idyla, bajka...)
- Sám píše veršované bajky – velký ohlas

Bajka – dobově oblíbený žánr (stručná, zajímavá, vtip, poučení, výchovný aspekt)

Josef Chmela – Bajky pro děti

Fr. Jan Tomsa – Některé bájky a povídky školním dětem (jedna z nejst. obrázkových knih dětem)

Vincenc Zahradník – Bájky Vincencia Zahradníka

Vojtěch Nejedlý – patří do družiny Puchmajera; Ladislav a děti jeho – původní povídka pro mládež

Jungmann a jeho družina

Josef Jungmann (1773-1847)

- Zakladatel rozsáhlé družiny (básnická, vědecká, překladatelská, kritická aj.)
- Národní program český je založen na národním jazyce
- Slovník česko-německý – 5 dílů, 120 tisíc hesel, bohatá slovní zásoba, základní národní pomůcka
- Historie literatury české – čtenářsky přístupná mládeži

- Slovesnost – 1820 – zamýšlená jako učebnice pro gymnázia; teorie literatury + antologie textů, zejména soudobých

Jungmannovci píší „vznešenou češtinou“ – těžko přístupné mládeži

Jan Kollár (1793-1852)

Slávy dcera – předzpěv a sonety; 1824

- Slovanská vzájemnost, milostná tematika + národní a vlastenecké téma
- V konečné verzi 5 zpěvů; Mína, putování slovanskými krajinami, peklem a nebem
- Velmi učená; stala se vzorem uměleckého díla na dlouhou dobu; ustálil u nás sonet; píše češtinou se slovenskými prvky

Čítanka, Slabikář pro děti

Poezie pro děti

Ohlasový směr – navazuje na lidovou slovesnost

Fr. Ladislav Čelakovský (1799-1852)

Ohlas písní ruských (1829) – zejména epika (bohatýři, historické), o lásce, o vojenském životě; styl ruské poezie, rusismy

Ohlas písní českých (1839) – hlavně lyrika (o lásce, rodinný život, selský, i humorné), i epika – balada Toman a lesní panna

- Srozumitelné, dle vzoru lid. poezie, rytmické --- četba mládeže

Mudrosloví národu slovanského ve příslovích – sebral slovanská přísloví, dodnes přínosná sbírka

Řada čítanek pro gymnázia

Karel Alois Vinařický (1803-1869)

Zakladatelský význam, nejlepší básník pro děti obrození, řada veršů zlidověla

(Hra na vojáky)

- Kněz, publikuje od pol. 30. let; výchova k vlastenectví, též pomocí písní, říkadla (Píseň o nedbalém žáku)
- Kytka, dárek malým čtenářům (1842) – hra, dětská aktivita, mnohé veselé, vtipné, o zvířátkách, také ukolébavky; k některým nápěvy
- Druhá kytka básní, bajek, písní a hádanek (1845) – i o přírodních jevech
- Čerpá ze života na venkově, v rodině a přírodě
- Výchova vlastenecká a morální (i modlitby); srozumitelná, rytmus a rým dle vzoru lidové písně
- Ocenila už dobová kritika
- Kytka básniček – soubor dvou předchozích + nové texty
- LPDM řeší i teoreticky, zamýšlí se nad jejím charakterem a posláním, zdůrazňuje význam a věří v její budoucnost

František Doucha (1810-1884)

1 z nejvýznamnějších a nejplodnějších autorů LPDM; kněz

Více než 80 knih básní a prózy; sběratel slovesnosti, překladatel, publicista (14 jazyků)

Zakladatel „krásné dětské knihy“ – dbá na vzhled publikací (grafika, barevné obrázky)

Srozumitelné, s mravním poučením, snaha respektovat psychiku dítěte

Květný sádek, Záhonek malých, Polní kytička, Mluva němých tvorů – sbírky

Deklamovánky – básně určené k přednesu

Próza: naučné, o přírodě, vlastenecké...

- např. Krátké povídky o nakládání se zvířátky

Romantismus

Směr: u nás od 30. let; cit, fantazie, intuice; obliba historie – středověk; příroda – nespoutaná, nedbá na osudy lidí, divoká, malebná; hory, jezera, lesy, hrady, zříceniny, noc; hrdina: rozervanec, stojí v konfliktu se společností, konflikt snu/ideálu a reality, bouří se (revoluční motivy) nebo rezignuje, konec zpravidla tragický, nešťastná láska, světobol; rozvoj románu, lyrickoepický žánr (poema) – děj + úvahové a popisné pasáže; zájem o lidovou slovesnost a staré památky

Karel Hynek Mácha (1810-1836)

Máj (1836) – poema, „manifest českého romantismu“; láska, pikantní historie, revoluční charakter – probudil zájem mládeže

Novátorské: vážné filozofické otázky (smysl bytí, „nic“ po smrti), oslava země, lásky; jazyk – nový, barvitý, individualistický, mnoho obrazů a metafor

Karel Jaromír Erben (1811-1870)

Ovlivnil dorůstající generace

Kytice (1853) – baladická poezie inspirovaná lidovou slovesností; problémy člověka a národa;

Motivy viny – trestu – odpuštění; střet řádu lidského a přírodního; nadosobní mravní řád x člověk; příroda pojímána myticky; spravedlnost; mateřská láska

Krásy slova a rytmu, pradávny mytický nádech

13 básní, převážně balady (Kytice, Poklad, Polednice, Vodník, Zlatý kolovrat, Štědrý den, Záhořovo lože)

Sběratel: Písně národní v Čechách – 3 svazky

Prostonárodní české písně a říkadla – 1862-64; rozšířená edice předchozího; 2200 písní a říkadel, komentáře, nápěvy; sestaveno dle průběhu lidského života a běhu ročních období

Pohádky:

Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních – sběr pohádek v původních jazycích

České pohádky (posmrtně 1905) – klasické adaptace (Zlatovláska, Pták Ohnivák a liška Ryška, Dlouhý, Široký a Bystrozraký aj.)

